

De transitu Tartarorum
PER POCVCIAM, ANNO
M. D. XCIIII.

EPISTOLA.

AD ILL^{mum} ET R^{mum}DIS^{mum} DOMINVM
CYNTHIVM, S. R. E. TIT. S. GEORGII
Cardinalem Aldobrandinum:

AB ILL^{mo} DNO IOAN. DE ZAMOSCIO,
R. P. SUPREMO CANCELLARIO, ET
Exercituum Generali

missa.

CRAC. In Officina Lazari. Anno D.
M. D. XCIIII.

ILLVSTRISSIMO ET REVERENDISSIMO

PRINCIPI ET DOMINO, DOMINO GEORGIO,
S. R. E. Tit. S. Sixti, Presbytero Cardinali Radiuilo, perpetuo Ad-
ministratori Episcopatus Cracouien. &c. Duci Olycæ & Niesvicz,
&c. &c.

Domino ac Patrono meo colendissimo.

*C*um hisce diebus ab Illu. & Magnifico Domino Palatino Lublinensi, eodemq;
Generali Cracouiensi Capitaneo, Senatore & dignitate & uirtute præstanti,
exemplum epistolæ ad Illustriss. S. Gregorij Cardinalem, Illustriss. & Magnifici
Domini Cancellarij, & generalis regni, de expeditione proxima Tartarica comu-
nicatum mihi fuisset, digna mihi uisa fuit, quæ publicè edita in omnium manus
perueniret. non modò quòd quæ publicè geruntur, ab omnibus cognosci pu-
blicè intersit: uerùm etiam ut opinionis cuiusdam errore animi hominum libe-
rentur. Inueterata enim quorundam animis opinio insedit, Scytharum rabiem
celeritate sola ferè metuendam: uiribus, roboreq; aut nihil aut parum posse. quæ
res nobis certè hæctenus potissima quasi securitatis: hæc uerò non paucorum
incommodorum causa extitit. Secus autem totum id esse, non modò præscorum,
eorumdemq; potentissimorum Regum, ut Cyri maioris, Darij, Alexandri magni,
cæterorumq; quibus aliquid cum Scythis rei fuit, non satis felicis bellorum exitus
testantur: sed uel præsens hæc audacia illorum, numero & robore fidens, osten-
dere potest. Cui quomodo occurri possit, utinã tam seriò homines cogitationem
suscipere uellent: quàm cum quid secus, ac uolumus, accidit, aut dolent, aut indi-
gnè ferunt. Tibi quidem Illustrissime Cardinalis, cum ob eas, quas ostendi, cau-
sas, publici iuris epistolam hanc faciendam iudicasset, priuatim tamen consecran-
dam quasi putauit, primùm ut ad amplissimum Cardinalem scripta sub tanti Car-
dinalis nomine in publicum prodiret: tum uerò maximè, quòd tam illustri loco,
& quasi in specula quadam regni huius positus, de communi salute & cogites di-
ligenter præ cæteris, & tantum studij ac laboris impendas. Vale. Datum
Cracouie die 10. Sept. Anno 1594.

Illustriss. Celsitudinis Vestræ,

paratiss. & obsequentiss. Seruitor,

Matthias Clodzinski, S. Sedis Apostolicæ

Protonotarius, Præpositus Vilnen. Can.

Crac. S. R. M. Secretarius.

DE TRANSITV TARTARORVM PER POCVCIAM ANNO M. D. XCIII. EPISTOLA:

Ad Illustriss. & Reuerendiss. Dominum Cynthium, S. R. E. Tit. S. Georgii Cardinalem Aldobrandinum: ab Illustriss. Dño Ioan, de Zamoscio, R. P. supremo Cancellario, & exercitt. Generali, missa.

Illustrissime & Reuerendiss. Domine.

ROEO LOCO, QVO apud S. D. N. Illustrissima D. V. est, proque eius in me beneuolentia, nulla res maior hic est, quam ad rem Christianam pertinere putem, de qua, non meis literis certiozem Illustriss. D. V. faciendam mihi statuam. Atq; optarem sanè letiore aliquo nūtio impertiri me Illustriss. D. V. posse; sed cū omnia, quæ

A ij

nia, quæ ab aliena seu diuina potius voluntate
pendent, optare quidem, & pro virili, vt quàm
optimè cadant, elaborare possimus; non rarò
autem aliter cadant, quàm vel optamus, vel spe-
ramus: eius nunc rei nuntiũ perscribere Illustris.
D.V. cogor: quæ, quem alijs dolorem afferat, ne-
scio, mihi certè vitam acerbam facit. Tartari igi-
tur, cùm, omnium ferè animis ab expectatione
eorum auersis, nauigijs, à Turcarum Tyrãno nu-
merosissimis, eis subministratis, solito traiectu
reliecto, in ipso ostio properè Borysthenem traie-
cissent; mox Nestro etiam ad Thehinam supra
Moncastrũ Turcicæ ditionis transmissis, inde su-
periore via, qua Solymanniano bello vsi fuerant,
versus Taurinũ rectà ituros, & ipsi præ se tulissent,
& ex Valachia nunciaretur; subitò per Valachiã
itinere conuerso, primùm per oram quandam
finium regni, deinde Transiluanicæ ditionis in
Vngariam penetrârunt: ita autem perruperunt,
vt quamuis paruæ omninò vires paratæ essent,
quibus numerosissimus barbarorũ exercitus re-
morari posset; magis tamen ferè fuga, aut similis
fugæ

fugæ profectio eorum, quàm paucitas nostra, summo pugnandi ardore incensa, prælium eximeret. Ad quam quidem totam rem, nihil incōmodius ferè accidisse mihi videtur, quam quòd ante discessum regium, seu ante proxima potius Comitia, de periculo, quod à paganis expectandum esset, nihil cum M. Regia communicatum fuerit: atq; ita in tempore & periculo illi obuiã iri, & quo illud propulsaretur, iustus exercitus comparari non potuerit. Cùm enim de cōmunicatione belli huius primùm post discessum regium, rebus Sisekano prælio iam exasperatis, & spe pacis præcisa, aliqui ex Senatoribus appellati fuissent, accidit; vt neq; à Regia Maiestate maturè rebus ijs occurri potuerit, de quibus ante discessum suum nesciuisset; & illa absente, ne vel omnium ordinum conuentus tutò haberi, vel vt maximè habitus fuisset, quicquã de huiusmodi rebus statui posset, vereremur. quod quidem vel apud ipsum nuntium Cæsareæ M. iam hyeme non dissimulaui, responsumque, quod illi tū dederam, cùm ad Serenis. Regem in Sueciam,

tum ad Sereniss. Reginam viduam Varsouiam, ad Illustriss. etiam Cardinalem Radiuilum, aliosque nonnullos Senatores, iisdem verbis, quibus id dederam, mox perscripsi. Cùm enim ut alios Senatores, ita me quoque nomine Cæsareæ M. appellasset, & difficultatem conuentuum indicendorum, & ad huiusmodi res sciscendas, ipsa Regia Maiestate præsentè opus esse, multis ei iam tum demonstraui. Ad Tartaros verò, quod pertineret, respondi, posse eos ea via, qua Solymano Sigetum obsidente, vsi fuissent, itinere à regni finibus diuerso & remoto, in Vngariam peruenire. quam ob causam cum Mosco potius communicandum Cæsareæ Maiestati me putare, ut in Tartaros intentus esset, cùm præsertim nobis etiam, si auxiliij quid Christianis ferre deberemus, ita domo proficiscendum esset, ut à Tartaris securi essemus, si per nostros fines nihilominus perumpere vellent, cùm id sine damno & iniuria nostra futurum non esset, rem ipsam, prohibendi eos, vtcunque possemus, necessitatem nobis imposituram ostendi: militem tamen exiguum admo-

admodum iam esse : cùm omnis ratio grauioris
periculi propulsandi , ad publicam ferè expediti-
onem in Comitibus relata esset , (quæ contra tan-
tam hostis eius celeritatem , non satis certè expe-
dita est ,) Verisimilius tamen videri mihi dixi , si
in Vngariam ituri essent , per Turcicam ditionem
ituros ; quò recentiores ad bellum venirent , cùm
omnis bellandi eorum ratio , in celeritate ferè
consistat . In omnem certè euentum , non maior
ordinario numerus equitum scriptus fuerat , qui
pro more contra subitas hostium excursiones ,
excubarent . Hisce partim viæ , quæ diuersæ sunt ,
obsidendæ , partim debellandus hostis fuerat ,
qui celeritate sine vlla controuersia facilè omni-
bus gentibus præstat , numero autem non mul-
tis , audacia & robore corporis , nulli impar est .
Duæ omninò rationes excludēdi eius erant : vna ,
vt vel in patentibus campis illi occurreretur : al-
tera , vt viæ omnes , quæ per montes ducunt , in-
siderentur . Prælio nulla parte hosti parem , cum
tantis hostium copijs , quantæ Tartaricæ sunt , æ-
quo in loco decernere , cuius rationis sit , quili-
bet

bet facile iudicare potest. Reliquum erat, ut vel
vnius viae, qua iturus putabatur, aut cum plures
sint, omnium angustiae occuparentur, quorum
illud, si in aliam viam deinde se conuertisset, elu-
dere in ipsius omnino potestate esset; hoc autem
non modo sine vilo fructu, verum presentissimo
etiam cum periculo futurum, cum copiae per se
exiguae in plures minoresque partes distractae, ne
vnum quidem impetum tanti exercitus sustine-
re potuissent. Non minus ad haec incommodum
accedebat, quod cum superiorum, tum proxi-
morum etiam comitiorum constitutione, cer-
tus locus versus Borysthenem designatus fuerat,
in quo copiae in statiuis haberentur: hostis au-
tem diuersa & breuiore longe via per Valachiam
in fines regni irruperit. Cum tamen iam sub ini-
tium ferè quadragesimae de consilio hostium a-
liquid inaudiuissem, mox cum ad alios passim,
tum maximè ad Senatores literis datis, certiores
de eo illos feci, cum sigillatim plerosque, tum
coniunctim eos, qui Varssaviae ad audiendum
Czausium conuenerant: verum omnibus ferè,
ut non

vt non negligendum periculum videbatur; ita omnium ordinum, absente Rege, conuentus habendi difficultas obstabat. Interim verò hoste morante, vt fieri solet, ab alijs contemni periculum cœpit: ab alijs ne credi quidem; quidam etiam aliter diligentiam meam interpretari: quæ securitas non parùm deinde, cùm à Valacho, in animis hominum confirmata fuit, tùm ab ipso Tyranno Turcarum, quorum ille cùm aduentũ Tartarorum ipse antea denunciasset, postea literis Turcæ, quibus in Taurinensem viã commeatũ pro Tartaro illi imperabat inductus, Camentia dimissis, alia via, qua superioribus bellis in Vngariam iuerant, Tartaros ituros nunciabat: & tanquam omnia pacata iam essent, ad nundinas oppidorũ suorum ex vicina Podolia & Russia homines inuitabat. Ad Turcam verò, cùm sub discessum regium, nuncius missus esset, qui, quid absente rege expectandum nobis ab illo esset, exploraret, simulq; de Tartarorum iniurijs quereretur, ita eum dimiserat; vt nihil omninò vel à se, vel à Tartaris hostile nos expectare debere,

B

proli-

prolixè promitteret. Ego tamen, cùm priuatum militem, quem meis stipendijs alo, instrumentumq; bellicum, iam primis quadragésimę temporibus nihilominus in vicinis locis reliqui; vt, quàmprimum certi aliquid de aduentu hostium cognouissem, ipse ad eos aduolarem; tum publicum militē, quò ad potui, iisdem in locis, moratus fui. Sub exitum Iunij, cùm hostis morantis aduentus iam frustrà expectare putaretur, D. Castellanus Leopoliensis, campestris militię præfectus, partim conuitijs nobilitatis eorum locorum, grauem sibi militem querentis, partim sciti comitalis autoritate adactus, versus Borysthemem, quemadmodum in comitijs constitutum fuerat, mandatis ea de re à me non expectatis, militem promouit. Interim Tartarum Valachiam iam ingressum, ac maximis itineribus ad fines regni contendere diuersis nuntijs ad me perfertur. Magnam spem habebam, fore, vt partim in Valachia moræ aliquid ei obijceretur, partim arboribus deiectis, vijsque per quas iturus esset, obstructis, impetus eius nonnihil retardaretur.

qua

qua de re iam multò & antè , & postea hoste ad-
uentante non solum cum nostris , verùm vicinis
etiam , literis eadè re ad illos datis , partim ipse ,
partim per alios communicaueram ; atque ita
non modò adipisci nos hostem posse sperabam ,
verùm paruis etiam copijs inter montes & via-
rum angustias rem contra eum gerere. Itaq; li-
teris ad exercitum & nobilitatem , quibus ad ar-
ma eam conuocabam , mox dimissis ; ipse priua-
tis tantùm copijs meis , quas , quemadmo-
dum suprà demonstraui , in vicinioribus Vn-
gariæ locis , per quæ iturus hostis putabatur ,
reliqueram , tormentisq; bellicis , campestri vsui
aptis , ibidem hostes arreptis , versus contendi.
qui interim nullo in Valachia impedimento ob-
iecto , ab ingressu in Valachiam tertio die in fi-
nes regni percurrit , indeque prioribus vno atq;
altero diebus , lentioribus aliquanto itineribus
contendit ; quò , & per incendia terrore circum-
lato , ancipites animos hominum distraheret , &
equos recrearet ; vt , postquam ad montes perue-
nisset , tanto magis celeritatem illorum incitare

posset. Præ cæteris in meorum necessariorum possessiones maximè sæuire instituit. Præter alios in primis Haliciam, D. Palatini Belzensis, affinis mei, præfecturam, oppidum immunitum, non modò exussit; verùm, cùm eodem in loco ipsum Palatinum in arce lignea esse cognouisset, qui eam expugnarent, incenderentq; summisit: quibus strenuè reiectis, nulla vltiore mora interposita, vltius progressus, simili odio Kalussam D. præfecti campestris, cõsanguinei mei, territoriumque eius ferè omne, ex instituto exussit. Erat in exercitu eius turma equitum Turcicorum, quibus Czausius præerat, quasi custos inspectorque illi additus. Cùm superiore bello Solymaniano in Vngariam Tartarus iret, à Thehina oppido, per oram Moldauie rectà versus Albam Grecam, seu Taurinum, quæ Turcici imperij in Vngaria est, contendit. Cùm tamen per regni huius fines eum iturum perlatum ad me esset, propterea hoc itinere illum euocatum suspicari cœperam; vt cum hyeme iam obsessuri Christiani Hatuanum dicerentur; qui autem frigus & in-

com-

commoda hyemis ferre possent, præter Tartaros, ex alijs gentibus nullos ferè Turca habeat, illis immixtis, Christianorum copias distineret: eandemq; ob causam, postea æstate etiam non sine cura transitus eius esse, desinebam; quòd id consilium Turcæ esse verebar, vt omni parte Vngariæ, quæ intra fines nostros & Danubium est, per Tartarū vastata, cùm hanc incendijs & populationibus deleuisset, eò facilius Transdanubianos etiam in potestatem redigeret. Nunc, cùm hoc solum ferè itinere hoc assequutus esse videatur, vt ad exercitum Turcicum perueniret; quid consilij secutus sit, vt illa relicta per Poloniae & Transylvaniae fines non sine periculo, certo autem cum detrimento, & vexatione exercitus ire maluerit, non satis assequor. Illius enim commodum, seu Christianitatis incommodum si spectemus, etsi Taurinensis via longior sit, quòd tamen per pacata vbique iter illi sit, hoc cæteris ei præstat; vt partim sine periculo vllò, partim quod nullo periculo urgente, pro arbitrio suo moderari id possit, integris equis, in quibus om-

ne robur eius est, ad locum perueniat. Nunc cum summa celeritate, viaq; impeditiore, per-rumpendum illi fuerit, attritis, defatigatisque, aut certè non satis integris equis, illum euasisse, vel id argumento esse potest, quòd quàmprimū in plana Vngariæ ex montibus penetraffet, neq; agmina vlla ad populationes faciendas, quoquo uersum longius more suo dimiserit, & recta ferè ad exercitum Turcicum, quāta maxima potuit, celeritate vno agmine contendit. Paulò ante ad- uētum ipsius, manu aliqua in finibus facta, villas aliquot Turcicas Kofaci exusserant. An igitur hac re irritatus, ad vindicandas quasi iniurias ha- sce illorum iter huc conuerterit, siue etiam à Si- nan Bassa in odium æmuli eius Ferat Bassæ, qui nuntium Regium cum eo, quod suprà demon- stratum est, responso ex porta dimiserat; vel ob Hatuani obsidionem soluendam, quæ tamen, cùm in Vngariam peruenit, soluta iam fuerat, hoc itinere ire iussus fuerit, coniiicere non pos- sum. Per Poloniae quidem fines perrupturo, etsi plures viæ propositæ sint; propinquiores tamen
tres

tres ferè. Vna latior aliquantò, quàm cæteræ, at-
que ob id commodior, quòd verò frequentissi-
mis pagis maximè culta sit, ob prædam etiam
maximè hosti expetenda, per Samboriam; alte-
ra iuxta Strium flumen, quæ vtraque Mukaciam
Cæs: ditionis Vngariæ oppidum rectà ducunt;
tertia remotior, secundùm Oporum alterum flu-
men, versus Hustum Transiluanicæ ditionis præ-
fecturam, intrâq; territorium Hustense iam cæ-
teris ferè angustior. Quòd Samboriensis via, &
prima mihi versus hostes contendenti occurre-
ret, & vt omnium commodissima, prædæque,
quam sequi ille solet, faciendæ maximè oppor-
tuna, ea etiam Tartarus iturus pro certo nuncia-
retur, ea occurrere illi institui: à qua nimirum vt
maximè alia via iret, ipsa tamen itineris ratio, &
series, vltèrius deinde versus eum me duceret.
Iam in conspectum ignium hostilium peruene-
ram, non longoq; interuallo hostem abesse sen-
tiens, mox leuiores equites aliquot, qui aduen-
tum hostis explorarent, misi: alios paratos ha-
bebam, qui velitationibus in locum mihi com-
modum

modum hostem pertraherent; ita animo paratus, ut dum exercitus reliquus aduentaret, vel honesta morte, si sustinere inopetum eius non possem, saltem morarer. Interim hostis in Hufensem viam se conuertit, quod ex eo, quod nullos ignes iam amplius videbam, mox suspicatus, ne expectato quidem reditu exploratorum, mox moui. In itinere deinde ut progrediebar, voluntarij aliqui se mihi adiunxerunt, tum D. praefectus campestris, cum stipendiario milite, qui tanta celeritate aduenerat; ut cum magno interuallo longius iter a statiuis, quam Tartari per Valachiam habuisset, fama tamen aduentus eorum excitus, vix non cursum eorum adaequarit. Impedimentis omnibus relictis, campestribusque tormentis solis assumptis, quanta adhiberi a nobis potuit, maxima festinatione, non minore autem spe, secuti hostem sumus; fore, ut si alicubi obstaculi aliquid obiectum ei fuisset intra montes, assequi eum possemus. Interim hostis tanta contentione progredi, ut vnius diei itinere, per plana quatuor, in montibus quinque, atque

atque ita coniunctim nouem miliaria nostratia
peruolaret, vnoque isto itinere, ad radices iugi,
quod transuersim per montes eos protenditur,
pertingeret: Beskieth vulgò accolæ vocant, fi-
nesq; ditionis Polonicæ & Transyluanicæ dister-
minat. ab eo deinde ad septimum circiter mili-
are, præfectus Hustensis, qui & à me ea de re ad-
monitus fuerat, & ab ipso etiam principe Tran-
siluanicæ ternis literis, de aduentu per fines no-
stros hostis, sibi nunciatū iam, priusquā in Hustē-
sem viam hostis se conuertisset, certiolem me fe-
cerat, arboribus deiectis, ipse ei in angustijs, per
quas ad Hustum itur, se obiecerat. Verū hostes
summa audacia & pernitate, à lateribus per
cacumina montium se præcipitantes, à tergo
illum circumuenere; vt maiore parte cæsa, præ-
fectus, cum paucis aliquot, ægrè fuga euaderet.
Pòst nullo obsistente, versus Hustum promouit:
montibusque superatis in patentes Vngariæ
campos euasit. Secutus illum sum Kieleczan-
num vsque, Transyluanicæ ditionis pagum: vbi
consilio de persequendo hoste habito, cum per

montes in plana eum iam euasisse constaret, vt sine vlla ferè spe, hostem perniciosissimum, qui præsertim planiciem iam teneret, & nullo in loco moraretur, cum exercitu, & exiguo, & tantis itineribus non mediocriter defatigato adipiscendi, in alienam ditionē non accersiti, inuitatiuè, quod verò caput esset, iniussu regis, aut ordinum, hostem vltèrius persequeremur, nulli eorum, qui in consilio mihi aderant, visum fuit. Itaque, cùm in loco à Tartaris iam antè vastato, vel propter famem diutius subsistere non possemus, quàmuis dolens & mœrens, quid aliud tamē facerem, quàm vt intra fines exercitum reducerem, non reperi. Habeo autem nunc eum propinquus in locis. Interim, cùm Regiæ Maiestatis, quæ sub hoc ipsum tempus, quo hæc scribo, in regnum iam regressa nunciatur, tùm ordinum mandatū expecto. Apud quos, quantum vel cohortatione, vel precibus valero, omnibus certè rebus in id incumbere non intermittam; vt quàm fluxa barbarorum fides sit, vel ex actionibus hisce eius, qui non modò fœderatam pacem nobiscum habet,

19

bet; sed nouissimè etiam per nuncium regium
omnia pacata publicè nobis renunciârît, æsti-
ment; præsensq; Christianitatis periculum com-
mune sibi cum reliqua Christianitate ducant. Ex
itinere equestris ordinis quēdam à se captum, &
iuramento de mandatis suis ad me perferendis
prius adaçtum, denudatumq; & scuticis, quò
firmior mandatorum ipsius memoria in illo hæ-
reret, cæsum dimisit. Summa hæc fuit, vnum
me potissimum obstare, quo minus donatiuum
illi solueretur. Itaqué nisi superiorum annorum
donatiua, quàmprimum soluenda ei curarem,
breui se apud nos fore, ipsumq; me pro dona-
tiuo ligatum Turcæ ducturum. Deum Opt.
Max. precari non desino, vt iuuandæ Christi-
tatis, hostisq; vlciscendi voluntatem quidem
eandem, quam semper habui, facultatem eius
testandæ maiorem, posthac mihi tribuat. Quod
reliquum est, gratiæ Illustriss. D. V. me com-
mendo, omniaq; fausta ac felicia à Deo Opt.
Max. illi precor. Datum Zamoscij die xij.

Mensis Augusti. Anno Domini,
M. D. XCIII.